

BERNÁTH AURÉL ÚJABB MUNKÁI

Szerte a világon nagyon kis tételekben folyik most a verseny a piktúrában. Az utolsó húsz-huszonöt év csodálatra méltó megfeszülései után bizony nagyon megszűkültek a keretek és lehiggadtak a lendületek. Az expresszionizmusra és kubizmusra támadt visszahatás még az apák impresszionizmusát is túlságosan szabad szelleműnek és megbízhatatlannak tartja. Az általános takaródó meg sem állt, amíg a nagyapák nyugalmas révébe nem ért.

Akik ezt a reakciót védik, azok a partatlan és túlszigazott érzelmi hevületekben rángó expresszionizmus kimerültére hivatkoznak. A megazilárdult és letisztult tárgyszerűség az egyetlen út, mondják, melyen a piktúra újból elindulhat. És csakugyan úgy látszott egy darabig, hogy nincs más hátra: be kell érünk a zugkedélyek uralmával, mert az expresszionizmus és a vele vagy nyomában támadt, természettől elvonatkozott festői irányokon valóban súlyos belső válság jelei mutatkoztak. Újabb nyilvánulásai egyre többet vesztek elven erőben. Ez a művészféléktani pillanati bizonyos kedvező konjunktúrát jelentett az olyan képek számára, melyek a válságba került absztrakcióval szemben az ellenkező végletbe csaptak és a természetes tárgyszerűség legszolgáibb, legkicsinyesebb respektálásában keresték üdvöket. A hosszas szellemi vívódásokban megernyed ember érhetően langyos bele nyugvással vett tudomást az e fajta képekről, melyek egyszerű, világos szerkezete, szilárd egyensúlya és régtől ismert, természetes ábrázata nem rejtett magában semmi nyugtalanító mámorit, vagy kérdést.

Bebizonyult azonban, hogy a piktúrának a természetes tárgyszerűség jelében való, szükséges megújodása másképp is történhetik. Bebizonyult, hogy lehet a művésznek a természetet odaadón szeretnie, lehet megbékülten és boldogan beleilleszkednie a tárgyak objektív, közös rendjébe a nélkül, hogy kénytelen lenne lemondani látomásainak szabad, hatalmas térségéről és formáinak szuverén önállóságáról. Egész

sora van Európában azoknak a művészeknek, akiknek munkái bizonyosságot tesznek erről a lehetőségéről.

Így vagyunk *Bernáth Aurél* újabb munkáival is, aki kétségtelven igazán európai jelentőségű magyar képviselője az expresszionizmusnak. *Bernáth Aurél* munkáiban ma is ott nyílnak az expresszionista vízió távlatok. A jelenségek ma is fitokzatos egységben futnak össze és a dolgok mélyén mindenütt áthatlan árnyak lappanganak. De ahogyan *Bernáth Aurél* újabb képeinek expresszionista víziója teszi őt, abban a szó legszorosabb értelmében való *tárgyszerűség* nyilvánul. A természetnek és emberi szellemnek egysége tökéletes összhanggá, tehát kiegyensúlyozott, megállapodott tárgyszerűséggé kristályosodott bennük a nélkül, hogy a tárgyakhoz kötött ábrázolás a motívum és az anyag szolgálat követését jelentené.

Ez a mélyesleges lelki háttérékből kibontakozó, szabad nagy távlatokra nyíló tárgyszerűség két tekintetben juttatja döntő fölényre *Bernáth Aurél* újabb munkáit. A tárgyi formák festői felhasználását mellőző absztrakciókból átmeneti a képfeletlennek önmagában teljesedő, eleven szerkezetét. A formák szorosan egymásba öltött síklapok módjára terülnek szét a képen, akár háztetőn a cseréptéglák. Ez a váz a látszat legtávolabbi pontjait is oldhatatlanul, szilárdan beleágyazza a homloktérbe. Ahol a vízió határtalan távolságok látszatát kelti, ott is érezzük a képsíkkal való szerkezetes kapcsolatot és ez az összefüggés izmos feszültséget, támasztó, egybefoglaló rendet teremt a képben, akárcsak az expresszionizmus idejéből való alkotásokon. De *Bernáth* a képfeletlenek ez az önálló éltű, szerkezetes foglalatát kimentette az absztrakciók elerőtlenedett általánosításáiból. Megtöltötte határozott tartalommal, a természet ezer arcú jelenségeivel. *Bernáth Aurél* festővilága megtelt a való dolgok és lények sokadalmával; *tárgyszerű* lett. Képei ma is zárkóztan élnek a maguk külön világát, de ez a világ megtermékenyült a természet

BERNÁTH AURÉL : „RIVIERA“. Olajfestmény. 1926–1927

BERNÁTH AURÉL: FÖLDSZAKADÉK. Pasztell. 1928
Szépművészeti Múzeum

BERNÁTH AURÉL: ARCKÉP KAGYLÓVAL. Pasztell. 1929

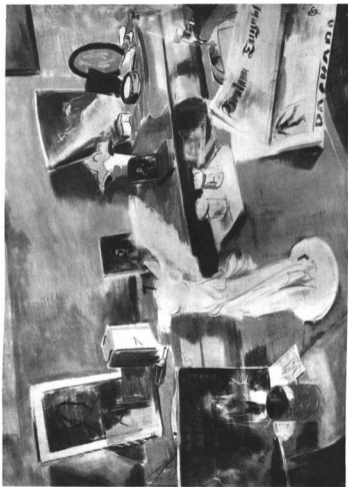
BEINÁTH AURÉLI: „MEDITATIO“. Olajfestmény, 1927

BERNÁTH AURÉL: WALCHENSEE. Olajfestmény, 1927
Szegő István Gyula ár szelvénye

BERNÁTH AURÉL: KIKÖTŐ. Olajfestmény, 1927

BERNÁTH AURÉL : CSENDELET KIRÉVEL, PASZIEL, 1928

Prof. W. Sittler Freiburg Institute

BERNÁTH AURÉL: WALCHENSEE TÉLEN. Paszelli. 1925
Ugron Gábor ör. tulajdona

BERNÁTH AURÉL: ORSZÁGÚT. Paszelli. 1925
Artinger Imre ör. tulajdona

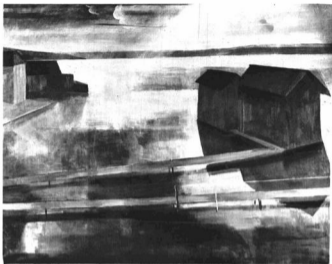
mélysegesen kutató szemléletével. Gondoljunk a ma is impresszionista nyomokon járó epigonok elnyűt hangulataira és rögtön szemünkbe ötlük, hogy Bernáth újabb képein az expresszionisztikus szerkezeti mélységekből, mint televény talajból kibontakozó tárgyszerűség milyen jellegzetes arculatú, mennyire feszültséggel és erővel teljes. Bernáth képei mintha újá alakították volna a természetet. Pedig tárgyi vonatkozások korántsem olyan hangsúlyosak, hogy naturalizmusnak lennének nevezhetők. Bernáth nem engedi, hogy a tárgy, a moifvum a legkevésbé is korlátozza a festői szemléletnek minden anyaghoz való kötöttségen túlszárnyaló idealizmusát. Bernáth Aurél legsajátosabb és legkülönb alkotásai filozófikus elmélyülésekre hajló lélekről tesznek tanuvallomást. Egyik legszebb kompozíciójának címe „Meditáció”. Ez a cím egész festői munkásságának velejére tapint. Bernáth nem éri be a dolgok érzéki külszínével. Értelmüket nem elszigetelt tárgyi mivoltukban látja, hanem létük egyetemes összefüggéseiben. Festői életre is úgy váltja őket tehát, hogy formába való zárkózásukat alárendeli egy átfogóbb, általánosabb egységnek: a tér hatalmának. „Eleven tér”-nek nevezte volt Bernáth egyik legszebb expresszionista képét és tárgyszerűvé vált, újabb festményein is mindig az öblösen széttérülő, tágas, boltozatos tér uralkodik a dolgok fölött. Akár úgy, mint hogyha a mozdulatlan csendé mered, pusztá tájakra egy-egy távoli formának néma árnyéka hullana csupán („Starnbergi tó”), akár olyképpen, hogy a formák erővel teljesebbek ugyan, de plasztikájukat minduntalan átörrik a térképződés sokrétű, gazdag rejtelmei („Génuai kikötő”, „Riviéra”, „Meditáció”). A formák ilyenkor elsősorban arra valók, hogy a térszerkezetnek egy-egy lappangó köze válják általuk láthatóvá. A tér nem holmi bura, melyben szépen, rendezen, önmagukban elkülönítve állanak a tárgyak, hanem energitáknak, feszültségeknek bonyolult fonata, melynek mélyében gyökereznek a formák. És hogy a dolgok vérbeli ölelkezése még oldhatatlanabb legyen, a festői látomás minden pórását sűrű, fénykődősen borongó atmoszféra telíti.

Ez a vízió néhány évvel ezelőt még chaotikus zsúfoltságokban vonaglott. Érzéki

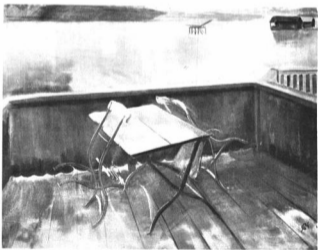
ereje, határialan távlatokat és sötétlő mélységeket fölérző, romantikus fantáziája azonban akkor is lenyűgöződen hatott. Bernáth újabb munkáinak nagy jelentősége abban áll, hogy festői szemléletük diadalmasan kibontakozott. Filozófikusan elmélkedő ösztönei ma már nem járják a „szent örület” útjait, amelyek viharzó szenvedéllyel áradnak a földről az égre és minden poklok fenekére. Ma is tudatában vannak ugyan létünk titkainak, de az örvények, amelyekbe zuhantak volt, elültek és helyükben a szellem és anyag harmonilája épül renddé.

Ez a tisztulás hozta magával, hogy Bernáth újabb képein a dolgok tárgyszerűbbé váltan kerülnek vászonra és hogy a festő térfantáziája ma biztosabb határokat öli, mint azelőtt. Ám elég egy pillantást vetnünk az újabb képekre, hogy megállaphassuk: ez a fantázia ma is mély és gazdag. Bernáth Aurél el-elkapja néha a látható világ mozgalmal, hangos intenzitása vagy csöndes pihenése. Szeme fennakad egy-egy tájéknak, interieurnek vagy csendéletnek lokális jellegű szépségén és ilyenkor a festő elmélkedések nélkül él a pillanatnak. Ez a pillanat sem futó ismerkedés vagy hangulat ugyan. Példa rá a „Génuai kikötő”, a „Starnbergi tó”, a „Walchensee”, a „Csendélet hegedűvel” stb. De a kép vagy paszttel ilyenkor egyszerűen kitárl a természetnek. Mélyen, nagyvonalúan, szerkezetesen, de mégsem úgy, hogy az érzékek és a lélek spontán megszólalása *gondolatlanság: kompozícióvá* magasodnék a szónak abban a végső, átfogó értelmében, amely a „Riviérái” és a „Meditációt”, Bernáth eddigi munkásságának legfőbb eredményeit jellemzi.

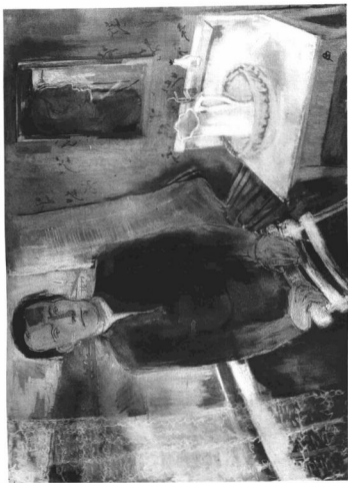
Ezek a kompozíciók is földön járnak, de a festői látomás, mely testet ölt bennük, tiszta eszmei szférákba emelkedik. Nem tűsok az a magyar kép, mely olyan gyönyörű, méltósággteljes nyugalommal épülne monumentális, harmonikus egészzé, mint a „Riviéra”. Tele van ez a kép a tüzelő égszínkékek, ragyogó ezüstök szépségével, a szírkülö, barnuló és fekete tónusok bizalmas lírájával. Részleteiben egyik festői finomság a másikat éri. Technikájában nagy kultúrájú, tudatos készség mutatkozik. Ahány differenciálódás formában és színben, mindmegannyi újszerű, eleven festői invenció. De a szebbnél szebb részletek

BERNÁTH AURÉL: A STARNBERGI TÓ. Olajfestmény. 1926
Prebóch Gusztáv ár-tulajdonosa

BERNÁTH AURÉL: ŐSZ. Pasziell
Dr. Bella Adolfné úrnő tulajdonosa. Pécs

BERNÁTH AURÉL : A MŰVÉSZ ÖNARCKÉPE. 1929

BERNÁTH AURÉL: TÉL. Pasztell. 1929

BERNÁTH AURÉL: FEKVŐ NŐ. Pasztell. 1928

csak építőkövel egy sokkal nagyobb értéknek, a szigorú következetességgel, nagyvonalúan véghez vitt képarművészetének. Ez az architektúra olyan vonulatokban, a szélesen terpeszkedő nehézkedés, a tömör egymáshozrakodás és borongó magasbátörés olyan nemes páthoszával teljeseedik, akár *Berzenyi* ódaköltészeté.

A szabad síkhatár, az égboltozat és a tömör sziklafal mesteri szembeloyezésén épül a „Riviera” kompozíciója, melynek szívébe a homloktérből a közpére vonuló és ott éles fordulattal mintegy önmagába visszatérő sétány nyit utat. Mint széles sorompó monumentális architektúra elé, úgy kanyarodik ez a sétány a képművészet középpontjába, ahol az ég, a föld és a tenger hatalmasai találkoznak és ahonnan minden irányban nagyszerű festői kinyilatkoztatások kelnek.

A „Riviera” téralkatában mérhetetlen távol-ságok igézete rejlik. Égboltozat, tenger és sétány mégis olyan szorosan illeszkednek a térnek egy azonos mélységű zónájába, mintha a képfelület síkja szilip módjára duzzasztotta volna össze őket. Téryszerűség és síkszerűség rendkívül érdekes egységet alkotnak a képen. A síknek nem laposra hengerelt, szikkadt freskó-módjára, hanem a puhább vaskosabb, lazább, puhább felületéhez hasonlóan.

A „Meditáció” sík-téralkatán és fakturáján még jobban kilátozik ez a sajátosság. A „Meditáció” ugyanakkora erővel és következetességgel törekszik egy *Cézanne* értelmében való szerkezetre, mint amennyire megolvastja és elmosza ezt a vázát, a színpoltoknak *Kokoschkára* emlékeztető, buja, expresszív virágzása kedvéért. Mivel pedig Bernáth a sűrű lokálszűk és súlyos tónusok festője, a képfelület síkhatása csak úgy duzzad a teltett, plasztikus erőből.

Szín- és fakturabőség dolgában eddig kétségkívül a „Meditáció” Bernáth Aurél legpompásabb alkotása. Szerkezete nem olyan monumentális, mint a „Rivieraé”; nem épül olyan szigorúan vízszintes-függőleges tagozódású, sztatikus rendű. Már maga az a tény is jóval fesztelelenebb magatartást nyújt ennek a kompozíciónak, hogy a folyó át-lósan vonul végig rajta és hogy a tér nem fokról-fokra, a képfelülettel párhuzamos rétegekbe mélyül, hanem egész tágasságában egyszerre nyit utat szemnek. A „Riviera”

képművészet architektónikusabb, a „Meditáció”-é természetesebb. A „Riviera” idealisztikus páthosza ódai hangulatot kelt; a „Meditáció” közvetlenebb, bizalmasabb hangulatú. Benne is eszméjé elmélyült és föl-fokozott képe van a természetnek, de az érzéki szemléletbe avatkozó gondolat itt nem támaszt pathetikus hangsúlyokat. A „Riviera” kompozíciója klasszikus-romantikus hagyományokra üt; a „Meditáció”-ban természetből áthatott, szerkezetes expresszionizmus nyilvánul. A tájkép monumentális architektúrája amott szerény kis figurák gyanánt szerepelteti az embereket; a „Meditáció”-ban ember és természet egyenrangú osztályosok. A „Riviera” alakjai mindig hanyatló szilhouetnekél; a másik kép fölalkja méretre is, plasztikus erőre is mint a tájjal egyenrangú tényező illeszkedik a képbe. Amott a határtalanság, a rejtélyes csúcsok és szakadékok nosztalgia kisért; a „Meditáció” érzései is túljárnak a látható és kézzel fogható valóság határán, de ez a határ szűkebbre szorult és a dolgoknak napvilágos tudattól elfordult, sejtelmek burkolta túloidala úgyszólván köznapi jelenvalóságú lett. A „Riviera” eszméje az a dolgok ünnepléses fölsozakoztatásában nyilvánul. A természetbeli motívum, természetfelelőli jelentőséggé fokozva, mintha egész világrendet lenne hivatva példázni. A „Meditáció” nem él ilyen rendkívüli színtérrel és pathetikus eszközökkel. Borongó, bölcselkedő lírája beéri a szűkebb hazai természettel. Am az a motívumbeli igénytelenség nem jelenti a szemlélet igénytelenségét. Bernáth nem azzal az érzéssel lép egészen közel a természethez, mint az impresszionista, aki mindennek fajsúlyát, mélységét veszti. A „Meditáció” sűrű véru anyag, virágzó természet és szenvedélyes, mélytűző gondolat. Szilárd valóság, melyet rejtelmes fantázia tükröz. A földdel, süllyökkel terhelt, melankóliával mélyen körüláryalt magyar elmélkedés férfi-erejét, gerinces magatartását csodálom és szerettem benne.

Pompázó és mégis fegyelmeztet, nyugodt bőségű művészet a Bernáth Aurél pikatúrája. Olyan egyszerűen és magától értődően, olyan gyönyörűen összhangzatos, amilyen harmóniára csak mély emberi érettség és az eszközök mesteri uralása képesít.

KÁLLAI ERNŐ (Dessau, Bauhaus)